

L'EXEMPLE DE L'ESTIUEIG
COM A FONT DE
CONFLICTE AL FIGUERÓ
I MONTMANY (1900-1936)

*Sobre la història aplicada
al desenvolupament local*

JAUME OLIVER

El tema històric de l'estiueig de la primera meitat del segle xx està de moda. Això és cert especialment en el cas de determinats territoris, com el Vallès Oriental, en què es relaciona amb l'arquitectura modernista o altres especificitats locals —com el termalisme— i forma part d'estratègies per atreure turistes o, fins i tot, nous habitants a les poblacions que, des d'aquesta perspectiva, tenen la sort de comptar amb el llegat patrimonial d'aquell període (cases i torres, balnearis, determinades festes, etc.). Nogensmenys, des de la perspectiva de la promoció turística o fins i tot urbanística de les poblacions en qüestió no hi ha res a dir, ja que el desenvolupament local (d'això es tracta, en definitiva) passa per l'activació selectiva dels recursos amb més potencial per generar activitat econòmica.

Tanmateix, tant des de la perspectiva del coneixement històric com de la conceptualització del desenvolupament local, una lectura essencialment laudatòria de l'estiueig és, segons el nostre parer, inadequada. En rigor, l'estudi històric de l'estiueig ens mostra que, si es va més enllà de la seva contribució al creixement urbà de les poblacions¹ i del seu llegat patrimonial (el "modernisme"), no només es produí en un context en què no mancaven les desigualtats socials i econòmiques i per tant el conflicte, sinó que, de fet, l'estiueig atia tant les unes com l'altre. Només d'aquesta manera s'entenen, per exemple, determinades actituds, en alguns casos verbalitzades, que la qüestió de l'estiueig continua despertant actualment, les quals són difícilment comprensibles —com a màxim són considerades expressions aïllacionistes i retrògrades— a partir d'una lectura restrictiva i alhora triomfalista del fenomen històric.

La versió més difosa del fenomen històric de l'estiueig de la primera meitat del segle xx, però, continua sent en gran manera monumentalista i triomfalista. La raó s'ha de trobar en el predomini d'una recerca històrica gairebé exclusivament instrumental, dependent d'interessos estrictament contemporanis, rutinàriament presentats com a contribucions al desenvolupament local. En efecte, l'activació de la temàtica de l'estiueig i del seu llegat patrimonial per a la promoció turística, urbanística o fins i tot immobiliària de les poblacions que disposen d'aquest recurs determina en gran manera —a través de mecanismes tan fàcils de comprendre com quines recerques es financen més de gust, o si es privilegia la recerca o la "divulgació" en forma d'exposicions, festes populars, etc.— el coneixement històric que finalment es té del fenomen. N'hi ha prou de comparar el coneixement exhaustiu que inventaris, catàlegs i fulletons promocionals de tota mena permeten de l'aspecte material de l'estiueig amb el que de

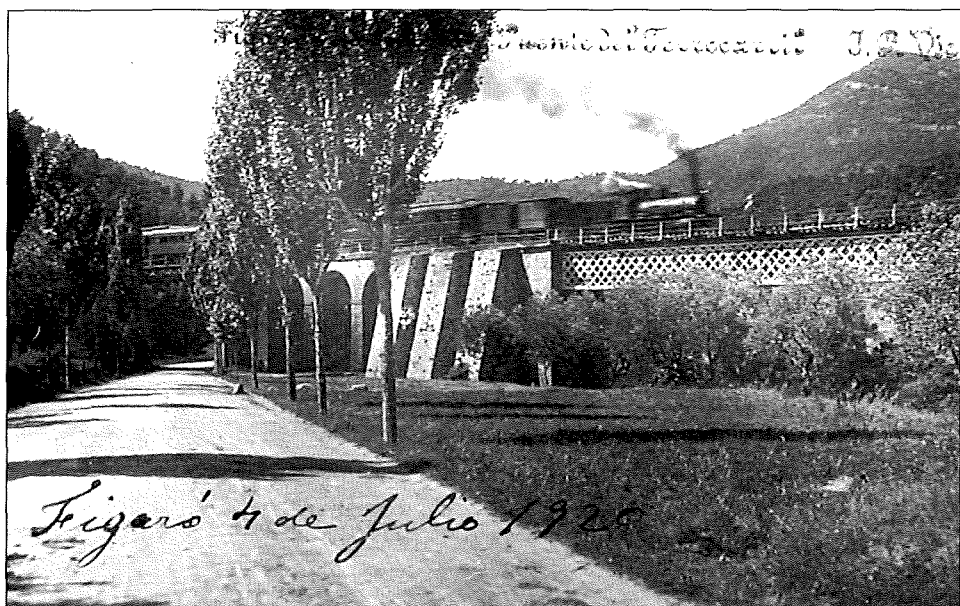
veritat sabem del paper que aquest va tenir en les relacions socials i els equilibris de forces dels espais locals que es van veure afectats per aquest fenomen. A ningú no se li escaparà que l'arribada de contingents importants de burgesos barcelonins a poblacions fins aleshores rurals i, sovint, amb greus dèficits infraestructurals no podia fer altra cosa que establir unes noves relacions socials que necessàriament havien d'incloure els estiuejants i el seu poder econòmic —fonament de la seva preeminència social— en una situació privilegiada. Tan privilegiada, almenys, com la situació preeminent que per dimensions i per situació topogràfica les noves "torres" modernistes i noucentistes van tenir respecte de les cases menestrals que constituïen el gros dels nuclis de població preexistents. En canvi, es troba a faltar sovint aquesta perspectiva en les investigacions sobre l'estiueig, com si la seva vinculació funcional i gairebé exclusiva amb projectes de promoció turística, comercial o immobiliària exigís necessàriament dimitir del rigor —que inclou una perspectiva àmplia dels fenòmens estudiats— exigint tothora a la recerca científica.

Aquest article pretén simplement mostrar les possibilitats que, més enllà de l'inventari comentat del seu llegat patrimonial, l'estudi de l'estiueig en un àmbit local concret té per comprendre el seu impacte en les formes de vida i relacions de poder preexistents i, per tant, la seva capacitat de determinar en gran mesura la posterior evolució històrica de les poblacions afectades. L'àmbit local és el Figueró i Montmany². Es dona el cas que actualment és un espai en què s'està desplegant un projecte integral de desenvolupament local: això servirà per fer alguna consideració sobre la relació no exempta de tensions entre la valorització del patrimoni com a recurs turístic i les identitats locals que, en principi, es tracta de promoure en el marc de projectes de desenvolupament integrals.

EL FIGUERÓ I MONTMANY COM A DESTINACIÓ D'ESTIUEIG (1900-1936)

La millora de les comunicacions a través del Congost endegada a mitjan segle XIX, que va tenir com a resultat la nova carretera³ que substituï l'antic i ròneg⁴ camí ral, i la línia de ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses, inaugurada en arribar a Vic el 1875 i a Sant Joan el 1880,⁵ fou condició indispensable per a la conversió de les poblacions del Montseny de ponent en destinacions d'estiueig per a la burgesia barcelonina. La construcció de segones residències, l'expansió urbana, la modificació de les formes de vida i, també, les noves formes de conflicte, vingueren després.⁶

El fenomen de la segona residència al Figueró s'inicià a principis del segle XX amb la reocupació de cases antigues i la construcció de nous edificis per part de representants més o menys conspicus de la burgesia barcelonina. La presència d'aquests, tanmateix, va augmentar a partir dels anys 1909-1910, època de la

La carretera i el ferrocarril al seu pas pel Figueró a principis del segle xx

qual daten, per exemple, les obres de l'arquitecte Manuel Joaquim Raspall a la població: la modificació de Can Gallart (1908), la construcció de Ca l'Espelta i l'ajuntament (1910), el forn de la plaça de Can Xicola (1911), les *villas* Pepita i Rosita i la modificació de la Torre Filella (1915) i, finalment, la construcció del Congost Hotel (1921). Els edificis nous o reformats que constitueixen avui bona part del principal patrimoni modernista i noucentista del municipi ja eren l'any 1912 prou nombrosos perquè un informe de l'Acció Catòlica local observés que mentre la població fixa de la parròquia del Figueró era de 68 famílies, a aquestes calia "agregar en verano gran número de vecinos de temporada que en el presente año han pasado de 80 familias. El vecindario de la temporada de verano va aumentando continuamente cada año, pues en 1904 lo formaban sólo unas 30 familias, y esto es debido a que no sólo se construyen nuevas viviendas en terrenos aún no edificados sino también otras nuevas y se restauran y embellecen otras, que enseguida pasan a ser ocupadas por forasteros".⁷ Aquest mateix informe, però, incorpora la primera crítica coneguda a l'augment de la proporció de la població estiuiejant. En efecte, el rector que el redactà considerava que aquest augment contrastava amb la manca d'expectatives reals de progrés per a la major part de la població local. El creixement de la població flotant anava així, en certa manera, "en detrimento del vecindario fijo, que por esta razón tiende a disminuir. No hay industria alguna y muy pocas tierras de cultivo por estar situado en la falda de una montaña y circuido completamente de montañas, lo cual es causa de que escaseen los medios de vivir y que por tanto los vecinos fijos sean generalmente pobres, debiendo casi todos amandar a sus hijos a trabajar fuera del

pueblo y sus hijas a servir".⁸ Sens dubte, la situació s'agreujava per la inevitable relació entre l'augment de la colònia d'estiuejants i l'encariment de l'habitatge, un dels efectes perversos de la patrimonialització i la freqüentació turística dels centres urbans⁹ que ja s'endevina en l'informe d'Acció Catòlica.

Una altra preocupació de la gent de missa del Figueró i Montmany era que la proliferació d'estiuejants i la proliferació d'establiments de serveis turístics creaven un ambient que no era precisament *"campo abonado para la acción social de ninguna clase"*. Deia l'informe que *"lo que relativamente abunda son los establecimientos para servir a los forasteros en verano, los que se convierten casi todas en otras tantas casas de ocio, especialmente de juego, a donde concurren los días festivos no sólo los habitantes del pueblo, si que también los de las casas de campo de sus alrededores"*.¹⁰ El creixement urbà de la mà del turisme de temporada era considerat una amenaça a la tradicional preeminència de l'Església local en els diversos àmbits de la sociabilitat anterior. Aquesta preeminència es produïa en totes les etapes de la vida dels parroquians: des de l'escola¹¹ fins a les entitats associatives dels adults,¹² passant per l'esforç del rector per mantenir una influència més personal entre els veïns,¹³ per exemple.

Els efectes directes de la presència d'estiuejants, però, no es van limitar a la disgregació de la preeminència eclesiàstica al terme. Els costums dels estiuejants eren poc compatibles amb els processos de treball pagesos que encara practicaven majoritàriament la població local. Sens dubte, a la llarga fou positiva la implantació de normatives estables de control sanitari, especialment a l'estiu, pel que fa al buidat dels pous negres, el llançament de deixalles als torrents, l'obligació de regar i escombrar els carrers, la neteja dels corrals i altres iniciatives, *"para mayor comodidad del vecindario y a fin de que el servicio de higiene resulte de lo más perfeccionado posible"* i *"para que no resulte perjudicada la salud del vecindario y durante la época de calor"*.¹⁴ Les mesures higienistes es veien impulsades, probablement, per la difusió dels avenços en aquest camp assolits aleshores, però en el cas del Figueró també van ser una conseqüència directa de les pressions dels estiuejants sobre les autoritats locals. Participants d'una cultura urbana, que cercaven bàsicament fruir d'una natura i d'un paisatge idealitzats,¹⁵ hi havia certes pràctiques del món rural real que els estiuejants no estaven disposats a acceptar. L'any 1913, tots els *"propietarios y cabezas de familia que veranean en la presente población [...] con gran pesar suyo han de llamar la preciosa atención"* de l'alcalde sobre el *"deplorable estado de limpieza en que se halla este pueblo"*. Els estiuejants es queixaven de la *"pestilencia"* que sortia dels locals amb bestiar i del llançament de brossa al costat de la carretera, *"cosa que no sólo afea a la población sinó que constituye un verdadero peligro para la salud pública"*. Els estiuejants, un total de 24 caps de família, amenaçaven de cercar altra destinació d'estiueig (*"a no dudar en plazo relativamente breve daría lugar a que la colonia que aquí viene buscando aire puro y salud, al ver que estos elementos esenciales en la vida, faltan, se ausente buscando refugio en otras"*

poblaciones, donde los encuentre")¹⁶ i la jugada els va sortir bé: les primeres mesures municipals d'higiene pública esmentades més amunt comencen tot just després d'aquesta carta, No obstant això, encara es van anar produint enfrontaments particulars entre estiuejants i autòctons per les mateixes raons.¹⁷

La capacitat d'influència dels estiuejants davant de les autoritats locals i la possibilitat de fer imposar mesures que fessin més còmoda la seva estada a la població es veien reforçades per factors relacionats que caracteritzaven la situació social i econòmica del Figueró i Montmany a principis del segle xx: la incapacitat de l'agricultura per permetre viure a tothom, sobretot després de la fil·loxera; l'inici de l'emigració cap a les poblacions veïnes, i la incapacitat de les finances municipals per finançar les infraestructures bàsiques, i encara menys les necessàries per mantenir-se com a destinació d'estiueig.

Parlar de la situació de l'agricultura al municipi entorn de l'any 1900 implica necessàriament fer referència a la viticultura i, més específicament, a l'impacte de la fil·loxera. En efecte, la vinya de les parròquies del Figueró i Montmany, que havia arribat a més de 715 quarteres l'any 1856, es va veure greument afectada pel paràsit fins al punt que l'any 1895 l'alcalde Joan Vilardebó va signar una declaració de danys patits per les vinyes del municipi per tal de perdonar certes contribucions fiscals a tots els afectats, fossin "*propietarios, colonos, aparceros o encargados*".¹⁸ La crisi de la viticultura com a projecte d'agricultura especialitzada¹⁹ i la manca d'alternatives productives suficients —problema al qual fa referència el ja citat informe d'Acció Catòlica de 1912— van posar en marxa el cercle viciós de l'emigració, l'afebliment de les finances municipals (agreuït per pràctiques fraudulentament alimentades pel mateix context, com el contraban²⁰ o la falsificació de moneda²¹) i, al capdavant, la prostració davant de qualsevol agent que, com la colònia estiuejant, tingués prou capacitat d'incidir en la presa de decisions en l'àmbit local. Hauria arribat un moment, en efecte, en què la promoció de l'estiueig esdevenia una alternativa real, tot i els seus efectes potencialment perversos —també observats per l'informe d'Acció Catòlica—, incloent-hi el fet que subordinava l'acció de govern a la influència dels estiuejants. No és gens estrany, així, que aquests fossin capaços no només de finançar sinó també d'aconseguir fàcilment el vistiplau per endegar obres de profund impacte en la fesomia de la població, com les monumentals escales de Can Gambús, construïdes per l'arquitecte Amadeu Llopart i Vilalta entre els anys 1928 i 1934 per unir la carretera de Ribes i la finca homònima i permetre als propietaris, els convidats i les noies de la població que servien a la casa salvar el fort pendent de la riba esquerra de la vall del Congost. Aquestes escales, la monumentalitat de les quals es veu reforçada pel granit amb què estan construïdes, encara són visibles actualment i, com altres obres avui desaparegudes finançades pels estiuejants a la mateixa època (el baixador de l'estació, el pont sobre el Congost), van determinar profundament l'estructura i l'evolució urbanístiques del Figueró.²²

Davant d'una església local que havia fruit històricament d'una preeminència gairebé absoluta en la vida col·lectiva i sovint individual de la població, i que veia amenaçada aquesta posició per nous comportaments derivats de l'estiueig; davant de l'agònica situació de les activitats tradicionals i el fracàs de la viticultura especialitzada; davant de la manca d'alternatives productives per una part creixent de la població local, abocada a l'emigració; davant de la debilitat estructural de les finances municipals; davant d'aquest panorama, ¿era possible que l'ostentació de força i riquesa dels estiuejants materialitzada en les grans torres i *villas*, i la capacitat objectiva que tenien els membres de la colònia d'intervenir en la vida pública i fins i tot la fesomia de la població, no generessin conflictes, un cert ressentiment i al capdavant una memòria històrica enverinada del fenomen de l'estiueig, que s'expressa amb l'expressió "esquenafreds", encara carregada d'un sentit pejoratiu per referir-se als estiuejants i als seus descendents a principis del segle XXI? El seguiment de la documentació d'arxiu i el coneixement de la realitat local contemporània contradiuen, en el cas que estudiem, el record nostàlgic que tenien els fills dels fundadors del Casino del Figueró, una entitat d'accés reservat als estiuejants,²³ de les primeres temporades a la població, quan *"todo se desenvolvía aún en medio de costumbres casi podríamos decir patriarcales, propias de una época que, si bien en sus postrimerías, sentía todavía la influencia del romanticismo ochocentista. Ello significaba que la dirección de la empresa fuese sumamente agradable y fácil, pues la vida transcurría en un ambiente apacible y exento de preocupaciones"*. Com hem vist, ni era ni és avui, des de la perspectiva d'una part de la població local,²⁴ exactament així.

FER HISTÒRIA PER AL DESENVOLUPAMENT LOCAL

L'escamoteig de determinades parts de l'estiueig històric i del seu impacte en l'àmbit local planteja la qüestió de la valorització econòmica del patrimoni per al desenvolupament local. Així, si el desenvolupament és "basat essencialment en el recurs humà, centrat en els actors locals i en la seva capacitat per fer sorgir un projecte global basat en la identitat local per imaginar i construir el futur",²⁵ aleshores cal acceptar que l'escamoteig d'una part de la història local conflictiva que ha deixat petja en la memòria col·lectiva pot activar mecanismes de rebuig que tinguin dues conseqüències negatives: una, per al projecte de desenvolupament, que no gaudirà de les necessàries complicitats locals; l'altra, per a la mateixa cohesió social, en convertir en "marca" del conjunt de la població un període de la història i unes maneres de fer només representatives d'una part: els antics "senyors".

Davant de la possibilitat de convertir l'estiueig en una "marca" de les poblacions per tal d'atreure amb ella els nous visitants de principis del segle XXI,

cal desenvolupar mecanismes per evitar que els antics conflictes socials arran de l'estiueig esdevinguin l'esca de malestars derivats, en aquest cas, de la patrimonialització de l'estiueig. Si el desenvolupament local s'entén com un ecosistema que tendeix a eliminar l'aïllament entre els diferents actors polítics, econòmics i socials,²⁶ no estaria gens malament que la contribució dels historiadors fos la de no escamotejar la complexitat que tant ahir com avui defineix les societats que s'estudien i, en la mesura del possible, es vol desenvolupar.

NOTES

1. Aquest és el cas, per exemple, de l'historiador garriguenc Josep Maurí, que titllà el període de l'estiueig —vinculat allí al termalisme— com la “gran època de la Garriga” (J. Maurí, *Història de la Garriga*, III, Barcelona: 1954, pàg. 293). Aquesta part de la seva d'altra banda extensa obra té en compte gairebé exclusivament el creixement urbà de la població i la proliferació de “torres” d'estiueig, en una visió organicismista de la localitat que assimila expansió urbana i progrés, tot passant de puntetes pels conflictes socials de l'època.

2. Segurament, el lector sabrà que enguany els habitants de l'encara anomenat municipi de Figaró-Montmany, convocats a consulta popular, han decidit mantenir-ne aquesta denominació lingüísticament i històricament errònia. Les majories, però, també s'equivoquen i seria poc raonable insistir en l'error en una revista de promoció cultural com les *Monografies*.

3. La construcció de la nova carretera es va iniciar l'any 1846 i es va acabar el 1851. En el cas del veïnat del Figueró, la carretera va anar concentrant la circulació i limitant la que es feia pels antics carrers Major i de Vic (en rigor, el camí ral) al trànsit exclusivament local. El 1875, la carretera era transitada per nombroses diligències, com ho mostra la presència puntual a la població de nou “*zagales de diligències*” (Arxiu Diocesà de Barcelona [ADB], Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró), i el 1931 l'ajuntament va limitar a 15 km/h la velocitat màxima permesa als cotxes que travessaven la població (Arxiu Municipal de Figaró-Montmany [AMFM], caixa 121, Acords del Ple).

4. A principis del segle XIX, el baró de Maldà s'havia referit al camí del Congost en termes no gens amables. El baró hi havia passat “anant a estonas mitg a tambulons las mulas en tot aquell camí de pujadas, baxadas y graonadas, dit lo Congost, de allò ben infama, y antes així prou dolent, havent arribat a dir”, un dels seus acompanyants, “que encara que lo donassen mil lliuras no hi tornaria a passar” (Baró de Maldà, *Exili de Barcelona i viatge a Vic (1808)*, Barcelona, 1991, pàg. 85). De fet, és molt possible que el camí no hagués millorat gaire des que el 1725 el visitador pastoral va desistir d'anar de la Garriga a Vallcàrquera a causa de la dificultat

del camí (*"cum propter itineris difficultatem ad parrochiam ecclesiam Sancti Petri de Vallcarcara personaliter commodè accdere non posset"*; ADB, Visites Pastorals, Vallcàrquera, vol. 75, f. 183).

5. S. Llobet, *El medi i la vida al Montseny*, Barcelona, 1947, pàg. 368.

6. Com és obvi, aquí no es diu que abans de l'estiueig no hi hagués conflicte, com si l'arribada de forasters hagués engegat en orris una mena d'arcàdia feliç, tal com voldria una visió pairalista i reaccionària de la història. Crec haver donat prou dades en un sentit contrari prèviament (J. Oliver, *Història de Figaró-Montmany I. El Figaró quan no ho era*, 2000). Nogensmenys, l'omnipresència del conflicte en les relacions socials al llarg de la història fa encara més estrany el virtual foragitament d'aquest quan s'estudia l'època de l'estiueig.

7. ADB, Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró.

8. Cal dir que algunes noies també servien a les cases dels estiuejants situades al mateix poble. A vegades venien de lluny, com de Can Cuspinera o Can Boget.

9. F. Choay, *L'allégorie du patrimoine*, París, 1992, pàg. 169-170.

10. Per tal d'aconseguir arribar als estiuejants, el rector establí que el Sagrat Cor se celebrés el segon diumenge d'agost *"para así obtener el concurso de la colonia veraniega"*. La iniciativa incloïa que *"el predicador sea forastero y que llegue la víspera de la fiesta para ayudar a confesar, lográndose así que algún año pasasen de 150 las comuniones de este día, en el que se ve comulgar a muchos de la colonia por única vez en la temporada"* (ADB, Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró).

11. L'any 1910 el rector declarava que hi havia *"una sola escuela bisexual diurna en el pueblo, religiosa, 40 alumnos, ideas religiosas, profesora seglar, cumplen deberes religiosos, textos religiosos"*. La influència del rector sobre la canalla es feia a través de la mestra, que tot i que era seglar, era considerada *"maestra muy piadosa, adicta al párroco, por lo que éste tiene toda la intervención posible en la escuela"* (ADB, Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró).

12. L'any 1910, segons el cens de les associacions que hi havia a la parròquia ordenat pel bisbat (ADB, Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró), aquestes eren pròpies o molt properes a la parròquia: la Hermandad San Rafael, amb 25 socis, dedicada al *"socorro mútuo en las enfermedades"*; l'Apostolado de Oración (60 socis, amb comunió mensual); les Hijas de María (37 socis, amb comunió mensual); la confraria del Roser (70 socis, amb comunió mensual), i la confraria de Sant Llop (50 socis, amb comunió mensual).

13. El rector deia el 1910 que la rectoria era, de fet, una mena de *"secretariado del pueblo, pues allí acuden con frecuencia los vecinos en demanda de consejo sobre asuntos particulares de las familias, procurando atenderles gratuitamente y del mejor modo posible, como también llevando la correspondencia particular de los vecinos analfabetos, y dirigiendo, y aún, a veces, efectuando la tramitación de ciertos asuntos en interés de las mismas familias"* (ADB, Parròquies que foren del bisbat de Barcelona, Figaró). La mateixa funció dels rectors rurals com a mediadors amb els parroquians ja havia estat valorada positi-

vament pels il·lustrats de finals del segle XVIII, que hi veien una via per a la difusió de millores en l'agricultura i la indústria, el foment del patriotisme, etcètera.

14. AMFM, caixa 131.

15. Després de la Guerra Civil, els fills dels estiuejants fundadors del Casino del Figueró, ells mateixos estiuejants també, encara parlaven d'un poble on, segons ells, *"no puede hacerse nada aprisa...; ni a tiempo. El día que esto ocurra ya no será Figaró. La actividad ciudadana, el dinamismo, las ansias de trabajo, se paran en seco tan pronto uno pone los pies en el puente del Congost o las ruedas del coche pasan el umbral de Gallicant"* (segons opuscle editat amb motiu del 35è aniversari del Casino, l'any 1952).

16. AMFM, caixa 131.

17. Així, el 3 d'agost de 1926, Jaume Vallcorba Manyosa va prometre a Joan Canyelles Casadevall, comerciant de Badalona, estiuejant i un dels signants de l'escrit a l'alcalde de 1913, que no tornaria a cremar escombraries *"debajo la carretera al lado del cobertizo de D. Trinidad Rius"*, perquè el molestava amb el fum. El 19 de juliol de 1927, l'estiuejant barceloní José Conde García, que vivia a la Villa Pepita, va denunciar Ramon Pou i Fàbrega, masover de Cal Antic, perquè llençava la *"letrina"* als camps *"en la hora en que el sol arde más durante el día y sin que cubra la misma con tierra para que no despida mal olor"*; a més, continuava l'estiuejant, el denunciat treia els porcs a pasturar lliurement, de manera que anaven fins al corral de mules que hi havia sota la seva habitació (AMFM, caixa 131).

18. AMFM, caixa 131.

19. Les vinyes es dedicaven, sobretot, a la producció d'aiguardents, si es pot extrapolat la informació en aquest sentit continguda en un avís de la Subdelegació fiscal de Mataró a l'Ajuntament per un deute de 119 rals i 25 maravedisos de l'any 1827 (AMFM, caixa 1). L'any 1849 hi havia entre Montmany i Vallcàrquera dues *"prensas para extraer vino"* (P. Madoz, *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, tom XII, Barcelona, 1985, vol. II, pàg. 149 [1ª ed. Madrid, 1849]).

20. El febrer de 1910, un edicte municipal es referia expressament a las *"quejas presentadas a esta alcaldía de que por varios habitantes de este pueblo se introducen carnes de fuera de la población y sin ajustarse a las prescripciones legales, causando graves perjuicios no sólo a los industriales de esta población sí que también al erario municipal"*.

21. El 12 d'agost de l'any 1908 un ban d'alcaldia feia saber als veïns que *"el canje de los duros ilegítimos llamados sevillanos"* es podia fer al Banc d'Espanya fins al 24 del mateix mes, o bé al mateix ajuntament fins al dia 20 (AMFM, caixa 131). Possiblement és lícit relacionar l'auge de la falsificació des de finals del segle XIX amb el perfeccionament de l'aparell fiscal estatal i amb l'existència d'una demanda de peces de moneda per part de determinats grups socials poc monetitzats i amb una feble participació en el mercat supralocal.

22. Fins i tot els rectors, que en altres ocasions havien criticat les conseqüències de l'estiueig, acudien als estiuejants sol·licitant-los ajut per finançar determinades